

ALISHER NAVOIY ASARLARIDA AHLOQIY TA'LIMIY
MAVZUNING YORITILISHI

Qurbanova Sevinch Qahramonovna

Toshkent shahar Yakkasaroy tumani

Toshkent to'qimachilik va yengil sanoat akademik litseyi

Ona tili va adabiyot fani katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Ta'lim-tarbiya xususidagi qarashlarning Alisher Navoiy asarlarida namoyon bo'lishi. Asardagi obrazlarning yoshlar hayotiga ta'siri.

Kalit so'zlar: Axloq, tarbiya, ta'lim, do'stlik, sadoqat, vafo, odob-axloq, saxiylik, rostgo'ylik.

Alisher Navoiy xalqimizning ongi va taffakkuri, badiiy madaniyati tarixida butun bir davrni tashkil etadigan buyuk shaxs, milliy adabiyotimizning tengsiz namoyondasi, millatimizning g'ururi, sha'n -u sharafini dunyoga tarannum qilgan o'lmas so'z san'atkoridir. Ta'bir joiz bo'lsa, olamda turkiy va forsiy tilda so'zlovchi biror-bir inson yo'qki, u Navoiyni bilmasa, Navoiyni sevmasa, Navoiyga sadoqat va e'tiqod bilan qaramasa. "Agar bu ulug' zotni avliyo desak, u avliyolarning avliyosi, mutafakkir desak, mutafakkirlarning mutafakkiri, shoir desak, shoirlarning sultonidir" – deydilar mamlakatimizning Birinchi Prezidenti Islom Abdug'aniyevich Karimov. Alisher Navoiy 1441-yilning 9-fevralida Xuroson o'lkasining poytaxti bo'lmish Hirotda tug'ilgan. Mutafakkirning hayoti davomida yozgan asarlari yoshlarni ta'lim-tarbiyaga, mehnatga va ilm o'rganishga chaqiruvchi asarlar hisoblanadi. Biz Navoiy asarlarini o'qir ekanmiz asardagi obrazlardan juda kata tarbiyaviy tomonlarini olishimiz mumkin. O'zbek xalqining ulug' ma'rifatparvari, mutafakkiri va buyuk shoiri Alisher Navoiy ijodida yoshlar tarbiyasiga bag'ishlangan sahifalar nihoyatda ko'p. Mutafakkir bolalarni ilm-hunar egallashga, mehnatni sevishga undaydi, bu ilm va hunarni xalq, Vatan manfaatlarini yo'lida sarf qilish zarurligini alohida uqtiradi. Ulug' mutafakkir Alisher Navoiy ilm-ma'rifat, ta'limtarbiya haqidagi fikrlarini badiiy asarlarida komil insonlar sifatida tasvirlangan ijobiy obrazlar orqali bayon qiladi. Navoiy aql kuchiga cheksiz ishonadi, ilm-fanning xislati, qudratiga juda katta baho beradi. Buyuk shoir bolalar tarbiyasiga oid fikr-mulohazalarini "Hayrat ul-abror", "Farhod va Shirin", "Layli va Majnun" kabi dostonlarining ayrim boblarida keng bayon etadi. "Hayrat ul-abror" ("Yaxshi kishilarning hayratlanishi") falsafiy-ta'limiy dostonidir. Shoir dostonida saxiylik, odob va kamtarinlik, ota-onaga hurmat, rostgo'ylik va to'g'rilik, ilmning foydasi va mashaqqat chekib bilim olgan kishi baxt-saodatga erishajagi haqidagi falsafiy qarashlarini keng bayon etadi. "Farhod va Shirin" dostonida shoir chin sevgi va vafo, do'stlik va sadoqat, mehnat va ijodkorlik, vatanparvarlik hamda

qahramonlik g'oyalarini tarannum etadi. Dostonning ko'pgina boblari bolalar va yoshlar hayotiga, ularning tarbiyasiga bag'ishlangan. Shoir Farhodning bolalik chog'laridanoq ilm-hunarga, mehnatga katta muhabbat bilan qaraganini zo'r mahorat va chuqur samimiyat bilan tasvirlaydi. Farhod yoshlik chog'idanoq juda aqlli, zehni bola bo'lib o'sadi. U maktabda zo'r havas va qunt bilan o'qiydi. Tabiiyot, matematika, mantiq kabi fanlarni tez o'rganib oladi. Yosh Farhodning ilmga bo'lgan havas va muhabbatini sezgan ota-onasi uni har jihatdan rag'batlantiradilar. Jahonning mashhur olimlari Farhodga turli fanlardan saboq beradilar. Natijada eng murakkab va pinhoniylar ilmlar unga o'z sir-asrorini namoyon etadi. U qunt va chidam bilan o'qib, bilimdon va zukko inson bo'lib yetishadi. Alisher Navoiyning "Farhod va Shirin" dostonida ilgari surilgan yuksak insoniy xislatlar, insonparvarlik g'oyalari yosh kitobxonlar ma'naviyatiga ham chuqur ta'sir etadi, ularni xalq, vatan uchun munosib inson bo'lib yetishishlariga xizmat qiladi.

Buyuk shoir o'qish va tarbiyaga doir fikrlarini "Layli va Majnun" dostonida ham ilgari surgan. Yangi maktablar bino qilish g'oyalarini targ'ib etgan. Navoiy maktablarda o'g'il bolalar bilan bir qatorda qizlarning ham o'qishini orzu qiladi. Alisher Navoiy Farhod, Qays, Iskandar va boshqa ijobiy obrazlar vositasida kamolotga yetish bosqichlarini tasvirlab, bolaning voyaga yetishida tarbiyaning katta kuch-qudratga ega ekanligini alohida uqtiradi. Shoirning 1500-yilda yaratgan "Mahbub ul-qulub" ("Ko'ngillarning sevgani") asarida ijtimoiy-siyosiy va axloqiy-talimiy qarashlari chuqur bayon etilgan. Navoiy insondagi ijobiy fazilatlarining namoyon bo'lishida halollik va soddalik, samimiylik kabi fazilatlar asosiy omil ekanligini ta'kidlaydi. Bu xislatlar esa mehnatga muhabbatning natijasi sifatida talqin etiladi. "Mahbub ul-qulub" uch qismdan iborat. Birinchi qismi "Xaloyiq ahvoli va af'oli va atvorining kayfiyatida", ya'ni kishilarning ahvoli, fe'l-atvori va gap so'zlarining ahamiyati haqida bo'lib, bunda Navoiy donishmand va murabbiy, ulkan madaniyat arbobi sifatida ilm-fan, san'at va adabiyotning ahamiyatini targ'ib etadi, malakali, iqtidorli muallimlarni, olimlarni, shoirlarni, san'atkorlarni maqtaydi, ularni hurmat qilishga va qadrlashga chaqiradi. O'qish ham, o'qitish ham og'ir va mas'uliyatli ish, u qunt, havas va mehnat talab qiladi, deb uqtiradi shoir. Bu o'rinda murabbiylarning halol xizmatlarini alohida ta'kidlaydi. Kitobning 2-qismi axloqiy masalalarga bag'ishlangan. Unda, asosan, yaxshi fazilat va yomon illatlar tahlil qilinadi. To'g'rirog'i, shoir komil insonga xos bo'lgan odob-axloq haqida gap yuritadi. Masalan, qanoatni olaylik. Navoiy qanoatli odamlarni maqtaydi, ularga havasi keladi. Kimki qanoatli bo'lsa, unday odamni el ardoqlashini, e'zozlashini ta'kidlaydi. Mutafakkir qanoatni bir buloqqa — chashmaga o'xshatadi. Negaki, buloq suvini qancha olgan bilan u qurimaydi, u bir xazinadirki, undagi boylik sochilgan bilan kamaymaydi. U bir ekinzorki, urug'i izzat va shafqat hosilini beradi. U bir daraxtdirki, unda hurmat mevasi bordir. Bu bobda sabr, tavoze' haqida ham ko'p ibratli gaplar

aytilgan. Asarning “Turli foydali maslahatlar va maqollar”, deb nomlangan 3-qismida ko‘proq o‘qish, ilm olish, kasb-kor egasi bo‘lish singari masalalar o‘rtaga tashlanadi. Alisher Navoiy o‘z asarlarida xalq og‘zaki ijodidan, ayniqsa, maqollardan samarali foydalanish bilan birga, o‘zi ham ta‘lim-tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lgan ko‘plab hikmatlar yaratdi. Alisher Navoiyning barcha asarlari yoshlar tarbiyasi uchun muhim xazina hisoblanadi. U o‘z asarlarida har bir so‘zdan unumli va o‘rinli foydalana olgan.

Har bir hikmati biz uchun ibratlidir. Alisher Navoiyning hayoti va merosi yoshlarda umuminsoniy fazilatlarni tarbiyalashda bizga har tomonlama namuna bo‘ladi. Ulug‘ shoir o‘zining ta‘lim-tarbiyaga oid fikr-mulohazalari bilan barkamol avlod tarbiyasiga katta hissa qo‘shdi, umuminsoniy fazilatlar to‘g‘risidagi fikrlari hozirgi davrimiz uchun ham muhimdir. Navoiy asarlarini o‘qir ekanmiz, undagi har bir so‘z juda katta ta‘sirga ega ekanligini tushunib yetamiz. Buyuk shoirning asarlari hozirgi kunda ham yoshlar e‘tiborida bo‘lib kelmoqda. Asarlarda tarbiya masalasidagi gaplar juda keng yoritilgan. Har bir kishi bu asarlarni o‘qir ekan Vatanga, onaga, ilmga, mehnatga bo‘lgan muhabbati ortib boradi. Bir so‘z bilan aytadigan bo‘lsak, bu asarlar takrorlanmas asarlardir.

Foydalanilgan adabiyotlari:

1. Karimov I.A. “Yuksak ma‘naviyat — yengilmas kuch”. -T.: Ma‘naviyat,2008.
2. Mamasali Jumaboyev “Bolalar adabiyoti”, “O‘qituvchi” nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent-2008.